

Melléklet.:
Dobogókő és környékének
szakrális térképe

Dobogókő

a királyi központ lapja

2011. augusztus

I. évfolyam 1. szám

Szent erdeinkben

Kutatási rajzolatok a királyi Pilis térségéből (1. rész)

VI. FRANK JÓZSEF KÁDOCSA

Jelen ismeretterjesztő tanulmány célja, hogy fáradságos szellemi lépéseink nyomán utat találjunk mítikus magyar múltunk megismerésére, mondhatni, a felismerés orma felé. A ma magyaroknak nevezett székfa-utódnép ősi, eltűnt idők homályába vesző, 6-gyökerű szellemi örökséget hordoz lelke s tudata mélyén. Ennek az őstudást őrző ősnépnek van mag-léte, szárbá szökkenő életvirágzása, és lehet lesz jövő-látó kiteljesedése is az emberi történelem mostoha talaján. Közlebből megismerkedünk a Kárpát-medence földrajzi térségével, a hazát ősfoglalás jogán bíró, államalkotó magyarság királyi szakrális és adminisztratív központjával, a Pilis történelmi földrajzával. További cél az írásos emlékek, források; diploma-k, litterae-k' a tárgyra vonatkozó latin szövegrészeinek, és magyar fordításainak összevetése, valamint a terepbejárások során megtalált, megőrizhető nyomok: épületek töredékei, védmű falszakaszok, feléptítmények, várfalmaradványok helyének feltárása, azért, hogy ezek alapján megrajzolhassuk a Magyar Apostoli Királyság központjának – vélhetően – pontos térképét. Ebbéli – segítik a magyar krónikás hagyományok lejegyzései: a magyar krónikák egyes szakaszainak, szöveg-szövevényeinek megváltatásai, továbbá a kérdéskörrel foglalkozó kortárs, és hajdan volt kutatók fáradságos, gyakran egész életet igénylő, áldozatos kutatásainak eredményei.² Ebben a vonatkozásban ez az ismeretterjesztő tanulmány közös szellemi munka terméke, amelyhez írója is szerényen járult hozzá egyéni kutatásaival, meglátásaival és a nagyközönség számára elérhetővé váló írásaival.

E rövid bevezetés után ismerkedjünk meg a Pilis-kutatás sarkalatos kérdéseinek néhány elemével, amelyek, mintegy kétszáz esztendeje foglalkoztatták, s foglalkoztatják a téma iránt érdeklődő kutató elméket.

A XIX. században a legnagyobb zavart az okozta, hogy e kutatások a jelenlegi főváros, Buda, valamint Óbuda területe, földrajzi közelségére vonatkoztatva indítottak. A középkori oklevelek, határbejáró, határ kijelölő, királyok által kiadományozott levelek földrajzi neveit, hegyek, dűlők, puszták, földek, elpusztult, valaha általánosan ismert híres épületek elnevezései helyeztetek át az akkori Pest-Buda, a mai Budapest körzetébe, erősítve ezzel azt a tévhitet, miszerint a XIX. században három város egyesüléséből létrejött, és világvárossá épülő, széplülő főváros megegyezik a középkori Magyarország királyi Budájával. E lelkes folyamat eredménye képen változott át Pest, történelmi alakjait tekintve, a kelta Owen nevéről a német Offenre, idők múltán közeli települése Alt Offenre, majd a ma is ismeretes Óbudára. Ugyanilyen módszer eredménye lett Új-Pest, azaz Offen várának és városának Budává történő előlépése. Pontosan nem tudjuk meghatározni annak az időpontját, hogy mikor kapott új nevet – feledtetve a közvetlen földrajzi közelséget – a Pesti hegy és vált elfogadottá a Gellérthegy elnevezés, továbbá érdekesnek tűnik a Pesti hegytől délre elterülő Erzsébet város esete is, amely előbb Kelenfölddé vált, majd néhány évvel ezelőtt felvette az Újbuda nevet. Ezzel az utóbbi példával jelzem azt a sajnálatos törekvést, amely nem zárulhatott le a múlt időben, hanem máig hatóan jelen van. Ha az megtörtént a történelmi emlékezet valóságos Budájával, Budával, hogy központi helyükről tudatosan áthelyezték egy földrajzi jellemzőiben hasonlító, ám de nem megegyező környezetbe a királyi központ szélére, felvetülhet annak lehetősége, hogy a többi történelmi városunk sorával is ez történt. Gondoljunk a XII. század végéig vezető szerepet betöltő Esztergomra, Veszprémre, Fehérvárra, Szikambria-Óbudára! Felkérem a kedves olvasót, készüljön fel egy izgalmas, szellemi kalandra és lépünk együtt a megismerés ösvényére, amelyen kisebb kövek, elvadult szerjék

Buda vulgo Ofen az 1540-es évek elején

keresztezhetik utunkat, de megpihenve egy-egy kilátást nyújtó oromzaton, élénk táruhat a magyar múlt egy darabkája.

Insula Pilis

Az ország területére Dévénynél belépő Duna folyó a felvidéki kisebb folyókkal gazdagodva – Vág, Garam, Ipoly – lassuló futással éri el, kisebb-nagyobb folyami szigeteket alkotva a Pilis hegység területét, melyen átvágva, a főmeder nyomvonala, délről megkerülve a Szent-Mihály hegyét ka-

A Garam folyó torkolata

nyarodik észak-keletnek, hogy rövid szakasz megtétele után Visegrád hegyénél váratlan fordulattal két ágra bomolva folytassa futását déli irányba. A két Duna ág hosszan elterülő szigetet ölel körül, amelyet ma Szentendrei szigetnek – középkori elnevezése: Úrsziget – neveznek és több településnek ad otthont úgy, mint Kisoroszi, Tótfalu, Pócsmegyer, Szigetmonostor, Horány. E sziget déli csúcsa eléri a mai főváros: Budapest közigazgatási területét Csillaghegynél, mely része a mai Óbudának. Három kilométerrel lejjebb torkollik a Dunába a Vörösvári árok vízereit összegyűjtő, szállító Aranyhegyi patak, a régi római polgárváros: Aquincum mellett. A kora középkorban a Duna mellékága találkozott itt újra a főággal. A folyóág, amely a Pilis Dél-nyugati hegyvonulata mentén átlósan futott, a főmeder fordított „L” betűjének két szarát összekötvén, s alkotta azt a Sziget zugot „Zeg”-et, amelyet a pálos iratok: Insula Pilis-ként, Pilis-szigetként említenek. Ennek a valóságára emlékeztet a domborzati viszonyok összefüggéseinek ismeretében a fennmaradt kisebb-nagyobb tavak, nagy kiterjedésű nádasok jelenléte az árok nyomvonalán. Mi történhetett, s mikor? Erről megoszlik a Pilis-kutatók véleménye. A pálos iratok a XV. század második feléig említik a Pilist szigetként, ha ezt vesszük alapul Réthly Antal munkássága nyomán tudjuk, hogy első nagykirályunk, Atilla halálától (453) – ennek az eseménynek a bekövetkeztét a Képes Krónika (1358) K.r.u. 445-re teszi – számítva 61 alkalommal volt itt Magyarországon olyan nagy földrengés, amely a Pilis hegységet érintette. Az említett saeculumban; 1443-ban, következményeit tekintve; a sziklákon épült várak romba dőltek,

lakott falvak, városok pusztultak el. Más vélemény alapján a XVIII. században következhetett be a folyómeder elzáródása az 1763. vagy az 1783. évi nagy komáromi földrengéskor.

A XVI. századi térképek némelyikén, a folyómeder irányát követve, nincs feltüntetve a Duna folyó azon szakasza, amelyet Duna-kanyarnak, régies kifejezéssel: Istergamnak hívnak, és nyugat felől kezdődik a Szamárhegynél (Zamar), majd keleten Visegrád érintésével, a mai Kis-Villám hegyénél két ágra válva, hosszú szigetet képezve, folytatja útját a déli végek felé. Ennek oka, hogy számot tevő geológiai ismeretek nem álltak rendelkezésére a rajzolóknak e térséget illetően, hiszen a kereskedelmi hajóforgalom, és a kíváncsi, kalmár-szemek elől elzárt, jól védett királyi terület nem válhatott közismertté a halandók számára. A Pilisbe nem vezetett jól kiépített kereskedelmi útvonal sem, s hivatlanul senki nem léphetett be a titkokat rejtő belső területre.

A Pilis határainak leírása

A Pilis-hegységre a felhők magasából letekintve egy szív alakot vélünk felfedezni a domborzat formájában. A szív rajzolatának felső kettős ívét a Duna völgye és a Szent-Mihály-hegy alkotja, napnyugati oldalán Esztergom és Dorog városa határolja, míg a keleti határát a délre tartó Duna-ágak ölelte Szentendrei sziget jobb oldali folyóága képezi. Alább fordítva tekintetünket megpillantjuk a kiszáradt Duna-ág medrét, amelyben a víz nyomait kisebb-nagyobb tavai, az ezeket tápláló erek, és patakok, továbbá vízi növényzetei, sás-, és nádtengerei képezik. Ez a mai Vörösvári-árok, amelyben több, a középkorban még nem létező település van, amelyek a XVIII. századi habsburgi betelepítés eredményeképpen keltek életre az ideérkező svábok, és északi szláv telepek munkája révén. Ehhez az ausztriai Habsburg Birodalomtól minden segítséget megkaptak: meghatározott időtartamú adómentességet, építőanyagot, a termelésbe bevont irtások utáni adókedvezményt. Az olyan, régi térképeken is látható, települések, mint – a végvári, önvédelmi harcokban kivérzett, elnéptelenedett – Solymár, Borosjenő, Szántó, Kaláz is benépesült az új telepek családjaival.

A Pilis kebelén belüli három medencében; a Szentlász-lói-, a Szentkereszt-i és a Szentléleki-medencében idegen gyökerű népek közösségei vertek tanyát; a felvidéki hegy-lakó tótok, akik manapság jobb szeretik magukat a XIX. századi szóhasználatú szlovákoknak nevezni. Továbbépve a hegység dél-keleti, keleti végeire azt tapasztaljuk, hogy a török uralom elől menekülő rákokat (szerbeket) telepítettek a Pilis kapujának számító Budakalászára, Pomázra és Szentendrére. Északabban tót falvak alakultak a Pilis szélén, a Duna partján, valamint a Szentendrei-szigeten. Magyar jobbagycsaládokat az osztrák közigazgatás nem engedett viszálytelepülni a régi királyi központunk közvetlen közelébe

sem, bár egy falunk lakossága a török uralom alatt is megmaradt magyarnak a feljegyzések szerint. Ez a falu a Dömös melletti Marót, amelyről a későbbiekben több szó is esik. Ez a szűken vett, a belső királyi Pilist magába foglaló terület kiegészül a tőle délre eső Budai-hegységgel, amelynek keleti oldalán a mai magyar főváros Budája, és Óbudája fekszik régi szakrális folyónk, a Duna, jobb partján.

A királyi Pilis

Mint, ahogy a szerelmes férfiú rejti el az ékszerész bányonytokjának belsejében az egy köves, gyémánt eljegyzési gyűrűt, úgy rejtette volt el az ősi székita királyság országirányító és szent központját e Pilis-sziget kellős közepébe. A maga rejtéki módján Oláh Miklós⁸ magyar főpap (1542. - püspöke), későbbi koronázó esztergomi érsek (1564) írja le latin nyelvű könyvének VII. fejezetében (Hungaria, 1536. Bruxelles) ezt a pilisi belső területet – természeténél fogva szavai függőnye mögé rejtve a valóságot, hiszen a magyar titkokat nem fedheti fel Nyugat-európai tudóstársai előtt –, amelyet nem nevez királynak, de Dömös, a királyi palota, s az esztergomi érsek vadászó -, és mulatóhelyének említésével a magyarok számára egyértelművé tesz. Lássuk az idézett szöveget és vessük alá egy kis elemzésnek!

*„Az erdős terület a Duna szemközti partján a Zephir-hegytől kezdődően nyugat felé két hazai mérföldre (1 magyar mérföld= 8354 m) húzódik. Közepén van Dömös prépostság, tekintélyes és jövedelmező, figyelemre méltó hely. A Duna partjára néz és körülbelül a hegyláb szélén van egy másik királyi palota ezt gyönyörű kert és az esztergomi érsek vadaskertje veszik körül, Esztergomtől egy olasz mérföldre fekszik. Innen emelkedik az a hegy – a lejtőn szőlős kertek húzódnak -, amely Esztergom vára és városa fölé magasodik.”*¹⁴

„Az erdős terület a Duna szemközti partján...” – A szövegkörnyezetből kitűnik, hogy Mátyás király visegrádi, függőkeres palotájának leírása után áttér Maros (ma Verőce-Maros) említésével a Duna bal partjára és ebből a látószögből indítja a központi rész leírását, a Zephir-hegytől⁸ kezdődően. – A magyarországi alapítású pálos rend regisztráiban fenn maradt egy feljegyzés, mely szerint a Visegrád feletti Kékes-hegy déli oldalán található a rend Szent Lászlórlól elnevezett kolostora. A szerző által használt szó: Zephir=zaifir (kék színű drágakő) utal a hegy magyar elnevezésére. „...nyugat felé két hazai mérföldre (1 magyar mérföld= 8354 m) húzódik...” – Valamivel több, mint 16,7 Km hosszán. „...Közepén van Dömös prépostság, tekintélyes és jövedelmező, figyelemre méltó hely...” – Az eredeti latin mondatban DEMES-ként írja, ami kiejtésé alapján jobban megfelel a székita-hun-magyar rovásjelek olvasatának. A következő mondat Dömös kiemelt helyét tanúsítja a térségben „...Duna partjára néz és körülbelül a hegyláb szélén van

egy másik királyi palota ezt gyönyörű kert és az esztergomi érsek vadaskertje veszik körül...” – Oláh Miklós későbbi püspöktársa – Brodarics István (szerémi püspök) 1527-ben – meg is nevezi az esztergomi érsek eme vadas kertjét: Vértes. Nem tévesztendő össze a Dorogtól nyugatra található mai Vértes hegységgel. Itt kell megjegyezni, hogy a mai Pilis keleti felében is feltalálható egy Vértes-hegy, s egy Vértes-völgy a Vöröskő, és a Szt. László-hegy között.

„...Esztergomtől egy olasz mérföldre fekszik. Innen emelkedik az a hegy – a lejtőn szőlős kertek húzódnak -, amely Esztergom vára és városa fölé magasodik.” – Ebből a szövegrészből kiviláglik, hogy a királyi terület nyugati határa a pilisi Vértes lábánál, a Búbánatvölgy vonalával egybevágnak húzódik a Duna déli partjáig, tehát Esztergom szőlőshegye, a Szent György-hegy, már nem tartozik hozzá. A virtuális vonallal összeköthető határ-pontok felsorolása behatárol, körül zár egy a középkori köznép által nem ismert, s ezért leírhatatlan, szakrális védelem alá eső pilisi területet a Duna-völgy déli oldalán. Ez a mindenkor magyar apostoli király úr uruszága, urasága, égi-, és földi birodalmának központja az alább megnevezendő földrajzi végpontokkal, amelyek egy félkörívbe illeszkednek; Temes, Demes, Dömös – ugyanazon település névváltozatairól van szó – prépostsága köré; Zephir, azaz Kékes hegye, a Szt. László kolostorral,

Dömös — Keleti Gusztáv fametszete 1867

Óbuda előhegyén álló Turul-vár, Óbuda vára, Szentlászló pálos kolostora. Cziko-vár, Dobogókő palotája, Szakó-vár, Kurszán-palota, a Dobogóhegy hátán, Ákos-palota, Szikambria vára, és Buda (Óbuda-Szikambria).

E határon belül volt még található Alba Regale, a királyi Fehérvár, ahol a nemes magyar nemzet, a Szentkorona tagja előtt, a város I. István által emelt templomában koronázták meg a magyar királyok hosszú sorát és a földi létből kiválásuk után, itt helyezték végső nyugalomra őket. Továbbá az ősi Esztergom vára, a Dunára futó faltagozataival, védbástyáival és az erődítmény közelében az 1250-1253-ban Boldog Özséb és társai segítségével felépített több szintes barlang-templom, a magyarországi alapítású pálos rend első, a

Szent keresztől elnevezett főmonostora.* Mivel ez a monostor a térséget gyakran sújtó földrengések – Réthly Antal adatai szerint Atilla nagykirály korától számítva 61 kisebb-nagyobb földrengés rázta meg a pilisi térséget – egyikének áldozata lett, és falai igen nagyon megromlottak, az egész ismert földrésze kiterjedő magyar szerzetes rendnek új főmonostorra volt szüksége, amely a IV. Béla királyunk alatt épített és betelepített Új-Buda vára fölött, egy közép magas hegy nyergében épült fel K.r.u. 1300 és 1308 között a Duna-völgy jobb oldalán a régi Buda, Ó Buda, Buda Vetera, avagy Vetus Buda közvetlen közelében.

A Pilis külső véd rendszere

A pilisi véd rendszer várainak, erősítéseinek láncolata nem a kora-középkor építészeti remekei közé tartozó, újonnan épített katonai műtárgyai voltak. Születésük visszanyúl a Kr. e. IV. évezred koráig. A királyi székének nevezett hun, azaz magyar nép egyes elemei közé tartozó, a Kárpát-hazába visszatérő harmadik hullámával – a Chronica Picta* tanúsága szerint Kr. u. 677-ben – erős gazdasági, és katonai hatalom veszi újra birtokba ősei földjét és alakít erős királyságot a ma Európának nevezett földrésze közepén. Az itt fellelhető régi szkíta várakat megújítva, újjáépítve birtokába veszi, és a királyi központ védelmére fordítja. Így tesznek mintegy három évszázaddal korábban a három hunkapitány, Keve, Béla, Kadocsa által vezetett nyugati hun seregek vezetői, akik a szikamberek* által újjáépített, a Nagy Francia Krónika szerint alapított, Siccambria városánál, átkeltek a Dunán és a vár alatti mezőn táborozó, gót szövetségeseikkel kiegészített, nyugat-római sereget futásra készítve Tárnok mezején* szétverték, majd Zieselmaur-nál, hatalmas véráldozat árán megsemmisítették. A krónikás hagyomány megőrököti ezeknek a honfelszabadító csatáknak a történetét. – Elhagyva e kistérséget figyelemmel kísérve az elődök által reánk hagyományozott földrajzi nevek ráutalását és a helyszínen kimutatható maradványok nyomait (sáncok, falak, falszakaszok, tájidegen kőhalmok borította kiterjedt területek jelzéseit, felsorolhatjuk a Pilis-sziget (Insula Pilis) védvonalainak jelentős pontjait.

Ha egy pillantást vetünk a Pilis domborzati térképére, nyomban szembeötlünk az, hogy a természet védelmi rendszerének az Achilles sarka a hegység dél-keleti szegleténél van. Itt húzódik a nyomaiban még meglehetősen régi római út, amely nevével ellentétben nem Rómába, hanem Salva Mansio-ba, a mai Esztergomba vezet a régi Aquincum polgárvárosából, érintve az Ezüst-Kevély, Nagy-Kevély hegy délnyugati völgyét, tovább fut Szántóra, majd a Pilis hegyének pilisszentkereszti oldalán vezet tovább célja felé. Továbbá két nagy völgy nyílik a Dunára; a Pilisszentkereszti-medencét elérő, Pomáznál induló hosszanti völgy, és a szentendrei Űzbég-Annay völgy, valamint a Szentlászlói-medencébe

irányuló, s a Királyvölgy bejáratához vezető út elágazását rejtő terület. Ennek a védelmet az esetleges keletről történő ellenséges beütés és az illetéktelen behatolás ellen több kisebb-nagyobb várerősség biztosította úgymint: Borosjeneh (Borosjenő) vára, az Ezüst-Kevély lábánál lévő – dr. Lánszky Imre révén az ezredforduló táján felfedezett – budakalászi Atilla-vár, a pomázi Kőhegy vára, továbbá a Királyvölgy várai, őrvárai: a Kis-Hortobágy, a Berseg hegyén lévő castrum, és a Vétes-völgy bejáratánál álló váracska. E felsorolásnál feltűnhet, hogy ez utóbbi három az Öreg-víz

Az Ezüst kevély vonulata Borosjenő fölött

patakját csörgedeztető Királyvölgy kapujánál sorjázik. Vajon hová vezethet ez az igen megerősített, védelemmel ellátott belső használatra létesített keskeny utacska, amelynek az északi bejáratát is többszörös kapurendszerek vigyázták? – Erre a kérdésre a későbbiek folyamán kapunk választ.

A napnyugati királyi központ

Roga (Rua, Ruga, Rowa, Röv, Rof...) nagykirály halála után Etele, azaz Atilla király, és fivére, papkirály-társuralkodója, Buda király, Sikkambriába teszi székhelyét. Atilla innen indul hadjárataira és ide tér meg miután hadait felszólaltatva, katonáit otthonukba bocsátja. Leírja a krónika, hogy Buda saját nevével nevezte a várost és a magyarok, a hunnokok máig hatóan így nevezik. Ez a mondat azonban pontosítást kíván. A hunok vagyis magyarok* Atilla városát, a németek megnevezése szerint: Etzilburgot, soha nem nevezték Budának, hanem különbséget téve Atilla király városa és a vele garádós értsd: lépcső-feljáróval ellátott, őrtoronnyal védett, faltagozattal összekötött, magasabb földrajzi helyen, a pilisi Sas-hegy** tetején épült vár között csak ez utóbbit nevezték Budának, tehát Atilla nagykirály a krónikában lejegyzett parancsával soha nem szegültek volt szembe. Buda és Sikkambria, Sikkambria és Buda együttele a köztudatban olyannyira általános volt a középkor

évszázadaiban, mondhatni egy évezreden keresztül hatóan, hogy Buda-Szikambria – a XIII. sz. második felétől Óbuda-Szikambria néven említették egy XVI. sz. eleji, XIII. sz. eleji magyar történeti eseményre vonatkozó külföldi krónikás jegyzésben.¹² Emellett meg kell jegyeznünk azt, hogy a magyar krónikás hagyományban elsősorban a Buda városnév vált meghatározóvá, és Szikambria városának vevetes nevezete Aulla magyar király székhelyeként maradt fenn az emlékezet útján. Tapasztaljuk, hogy Szikambria várának Budával történő egybeolvadásával egy erős uralmi, hatalmi központ jön létre a Pilis központi területének nyugati területén, amely későbbi alapításokkal tovább-fejldve határait kiszélesíti, kiterjeszti elsősorban napkelet felé, Marót és Dömös térségét célozva. Az előbbieken említették IV. Béla (Belee) király urunk által építtetni rendelt Új-Budát, valamint Budaszentlőrinc pálos rendi főmonostorát, amelyek e sorba illeszkednek. Ez ősi királyi központ védelmét biztosították a folyóágak alkotta természetes határok és a nyugat felől esetlegesen betörő hadak ellen kisebb-nagyobb várerősségek, melyek között vitán felül áll a Szt. György hegyén lévő kiterjedt területen fekvő ősvár, – melynek nyomai kimutathatóak a helyszínen –, amelyet Szántai Lajos művelődéstörténet és magyarságtudat szeptember 10-én, a vesz-pereméről neveztek el: VÉSZPÖREME-nek, mai nyelvünkön; Veszprémnek.

Szent István királyunk idejétől fogva királyi város, Buda szomszédságában. Középkori oklevelek utalásai is alátámaszthatják e vélekedésünket. Tudjuk, hogy Vajk (István) és nagybátyja Csupan (Koppány) közötti végső csatára Veszprém közelében került sor. István ifjúként szülővárosából, Iszter-Gam-ból kiindulva csatlakozik német lovagok vezette hadához a Garam folyó torkolatánál és itt, jegyzi meg a kró-

nika, a Garamnál övezik fel karddal és ékesítik sarkantyúval – szertartás szerint lovagá avatják őt a német lovagok a csata elő napján.¹³ Koppány fegyvereseivel somogyországi birtokáról az ország szívébe, a Pilisbe, a királyi központ felé tart és Veszprém alatt, Szent György mezején (Tárnok-völgy), a Szt. György –, és a Zamárhégy között elterülő térségben feszül egymásnak a két sereg, melyek között a véres küzdelem, váltakozó szerencsével folyik. Kimenetelét ismerjük. Koppány vezért (dux) elfogják, felégyelik, és testrészeit az ország négy legnagyobb várának kapuja fölé szegik. Van még egy közvetett adalék Veszprém Doroghoz való földrajzi közelségére: A királyi vár konyhájára napi rendszerességgel a szakácsok dorogi földjeinek zöldeit szállítják.¹⁴

(Folytatjuk)

Jegyzetek:

¹² Az oklevél /diploma, litterae/ általában jogi jelentőségű tény kinyilvánítására, bizonyosságára szolgál. Konkrét rendelkezéseket tartalmaz. Pergamenre, később papírra is írták. Pecsétje lehet zsinóron függő és rányomott. Az oklevelek szigorú szerkesztési szabályok szerint készültek.

Bevezetése tartalmazza az oklevél kiadójának nevét, címet és a címzett felhívását. A tárgyalásban a tárgyal kapcsolatos bícselkeden kívül az oklevél kiadását előidéző körülmények leírását. Ezt követi a rendelkező rész, az ingatlanok és tartozékainak, szolgák és kötelességeinek felsorolása.

A záradékban felszólít az intézkedés megtartására, büntetést helyez kiáltásra /pl. átok, kiközösítés/. Közi a hitelesítés, a megerősítés módját /ki írja alá, pecsételi le/. A befejezésben a dátum található. Gyakran a naptári időmegjelölésen túl egyéb, más kiegészítést is használ, pl. méltóságok névsorát. Ezután következik a tényleges aláírás, pecsét, fohász.

¹³ Béla Mátyás, Rupp Jakab, Sashegyi Sándor, Andrássy Kurta János, Noszlopi Német Péter, Vértessy György, Pap Gábor, Bradák Károly, Aradi Lajos, Szántai Lajos, Szőke Lajos, Gönczi Tamás.

Hans Rudolf Miller: Buda ostroma 1602. 1653-ból

¹ Oláh Miklós (1493-1568) esztergomi érsek, humanista író Nagyszombatban született, a Hunyadiakkal rokon családban. Nagyváradon tanult. Innen a királyi kancelláriába került, majd egyházi méltóságokat viselt. A mohácsi csata után az özvegy Mária királyné kíséretében elhagyta az országot, és vele került 1527-ben Németalföldre. Jeles humanistákkal került kapcsolatba, Erasmushoz barátság fűzte. Magyarország történetét tervezte megírni, ennek részeként készült el a Hungaria és az Attila. Előbbi Magyarország földrajzának, gazdaságának és népeinek ismertetése. Fontos része Mátyás visegrádi palotájának ismertetése. 1542. évi hazatérése után I. Ferdinánd kancellárja lett. Nagyszombatba betelepítette a jezsuita szerzetesrendet (1561) és iskolát alapított. Az ellenreformáció első képviselője volt Magyarországon.

Medium Regni

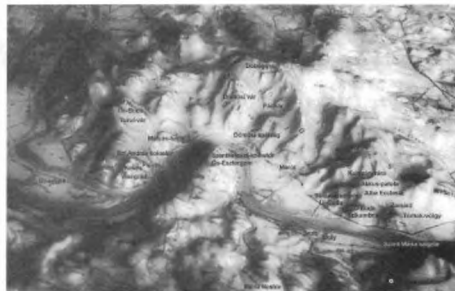
⁴ Haec sylvia, quae ex arcis nomine denominatur, in nra adversi Danubii ad zephirus retrahitur in spacio duorum miliarium nostratum. In huius medio est praepositura Demes et dignitate et redditibus insignis. Danubii ripam prospectans et in eiusdem circa finem radice aula alia est, extracta, quam amoenissimus hortus et feriarum archiepiscopii Strigoniensis ad unum miliare Italicum a Strigonio distans ambit. Exurgit hinc mons, culus in latere vineae porrigitur, arci et civitati Strigonio imminens.

⁵ A szent Lászlóról nevezett kékesi kolostor, mely a Visegrád fölött elterülő Kékes hegyen dél felé állott, s melyet István, a Pálosok tartományfőnöke alapított 1290 körül. 1292 vagy 1294 óta az esztergomi érsek joghatósága alá tartozott. (Dr. Nyári Sándor: A chestochowai pálos kolostor magyar műemlékei /b.p. Athenaeum nyomda 1901.)

⁶ „Szent a kereszt jegye rajta. Őszéb keze klastromot épít Esztergom mellé, hegynek omja fölé... Őszéb testvér, az istenfélő ember, a remeteség kedvelője, a hármás bérang közelében, ahol hat társával lakott a forrás mellett, a Szent Kereszt tiszteletére...megalapította a Rend Főmonostorát.” (Gyöngyösi Gergely Krónikája 43. old. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó 1983.)

Mátyás király palotájának feltárása 1934-1946

Pilsai királyi központok

⁷ Nagy Lajos (Ludovicus Magnus) királyunk részére Kálti Márk albai kánonok által készített Képes Krónika (1358).

⁸ Szikamberek a Francia Krónika szerint. Trója pusztulása után, a megmaradt trójai leszármazottak népe, két ágra oszolva vándorolt be a mai ismert európai területekre. A sicanok első csoportja Afrika felől az Apennin-félszigeten keresztül, megalapítván Sziciliát, és eljutott a mai Dél-Franciaország területére. A második csoport, a frankok ősei, átkelt a Boszporuszra és a Kárpát-medence déli részén, a Duna-Dráva-Száva háromszög területén alapította meg államát: Francochorium-ot később a Duna-mentén eljutott a Rajnához, majd a mai Hollandia területéről özönlötték el a mai Franciaország északi részeit, és alapította meg a Frank Birodalmat Kr. u. a IV. század végén.

⁹ A hunok első bejövetele (incensus) idején 373. a Szikambria melletti csatát követően ezen a mezőn ütköztek meg második alkalommal a Ruga, Keve, Béla és Kadocsa által vezetelt hun seregek Macrinus és a veronai Detre vezetése alatt álló római seregekkel. – Már Györfly György régész, történész is kizárta annak lehetőségét, hogy a döntő fontosságú csata helyszíne azonos lenne az Érd-Batta melletti sírmezők környékének területével. Tárnok-mezői Nosziopi Német Péter Esztergom közelében azonosítja.

¹⁰ Anonymus Gesta Hungarorumában szerepel a meghatározás (Hunni sive Hungari). – The legendary origin of the tribes of Hungarian nobility is recorded in the Gesta Hungarorum which states that „Hunni sive Hungari” divided into seven armies, each having 30,000 warriors and a single commander, naming „Arpad...” as the most powerful of the commanders and the first to enter Pannonia[1]. – A X. századi Fuldai Annales (évkönyv) is azonosította az avarokat – vagyis a fehér hunokat – a magyarokkal; „Avari qui dicuntur Ungari, Tavarok, akiket magyaroknak mondanak.” – A XIX. század első feléig nem volt kétséges az, hogy a hunok népe egyenlő a magyarokkal. Szántai Lajos művelődéstörténész, magyarságtudó szerint ugyanazon nép két etikai megújulására utal: A hadban járó magyarok hordozták a hun minőséget, míg béke idején a Krisztus-arcú magyar minőséget mutatták fel.

¹¹ Georgius Jáczy 1796. évi térképén Erle berg-ként azonosította a Duna Szűz Mária szigleténél. (Országos Levéltár a 12 Div. 10-N-92/11.)

¹² Johannes Aventinus (Abensberg, 1477. július 4 – 1534. január 9) bajor humanista, filológus, történétíró volt. Valódi neve Johann Georg Turmair volt, az Aventinus szülővárosának latinosított nevéből eredt. 1517-ben kinevezték a Bajorország hivatalos történétírójává és megbízták az ország történetének megírásával. Ennek eredményeképpen született meg az 1522-ben Nürnberg-ben kiadott Bayrischer Chronicon [1] (latin kiadás: Annales Bolorum). Ebben Bajorország története kapcsán a magyar honfoglalás idejéről közöl olyan adatokat, amelyeknek más forrása nincs.

¹³ Kézai Simon XIII. századi krónikás latin nyelvű művéből, amit Gesta Hunnorum et Hungarorum, azaz A hunok és a magyarok cselekedetei címen is szokták nevezni. – Gestáját IV. László királynak ajánlotta.

¹⁴ 1278. január 20. – Erzsébet királynő „Drug”-nak nevezett földjét a Duna-szigeti apácáknak átadja.

Erzsébet („Elisabeth”) királynő „szakácsaink Drug-nak nevezett bizonyos földjét, amely az esztergomi káptalan hasonlóképpen Drugnak nevezett földjéhez van kapcsolva és attól növényzettel elválasztva”, a Duna-szigeti apácáknak átadja. Kelt Budán a Vízkereszt utáni 15. napon. Latin szöveg: Mon. Stng. 1882. 790. o. 909. sz. ford.: Ruff János

Melléklet.:
A rejtélyes Koponya-út
szakrális térképe

Dobogókő

a királyi központ lapja

Pénzes Szabolcs grafikája

2011. november

I. évfolyam 2. szám

Szent erdeinkben...

Kutatási rajzolatok a királyi Pilis térségéből (2. rész)

VEIERAB JOZSEF KADOCSA

Szikambria, Buda, Au-Buda...

Idáig jutván olvasmányunkban felvetődik a kérdés bennünk arra nézvést, hogy földrajzilag, a Pilis térségén belül, hol érdemes azon város után kutatnunk, amelyet a trójai eredetű magyarországi sican-ok avagy ahogy mi ismerjük: a szikamberek királya Francio király „alapított” a Kr. e. II. század elején. Tudjuk azt a Nagy Lajos királyunk számára készült, Kálty Márk fehérvári kanonoknak tulajdonított Képes Krónika soraitól, hogy a hunok, vagyis magyarok (hunni sive hungari) első bejövetelek a hunok Szikambiánál kelték át a Dunán, hogy megültsöközzék Detre és Macrinus egyesített haderejével. Szintén ebből az írott forrásból merítve ismerjük a második bejövételnek az időpontját: Kr. u. 600 vagy 677. esztendő. Mit ír erről Kézai Simon mester: „A magyarok cselekedeteiről” című krónikájában? – A magyarok hét vezérő kapitány vezetésével 210 000 fegyverrel, feleségeikkel és gyermekeikkel Pestnél – figyelem: a pilisi Pestről tesz említést –, és a szobi révén kelték át a Dunán. Anonymus, I. Béla király jegyzője a megye-ri révéről tudósít, de jegyezhetné volna az Ipoly-torkolat melletti szobi révnek is, hiszen Szobbal szemben, a Duna folyó jobb partján volt egy MeGyeR nevű kis település néhány más kis falu társaságában, amelyeket II. András királyunk Kr. u. 1212. évben keltezett határbejáró oklevele is nevesít (a két Pazanduk falu, Megyerrel). Pontostítja a földrajzi meghatározást Kézai mester azzal az adalékkal is, hogy a szobi átkelésel egyidejűleg említi egy bizonyos Duna menti vár ostromát is, melynek során itt esett el Marót fejedelem egy éltes rokona, mások szerint maga Marót fejedelem.* Nem feledhetjük, hogy a szobi-megyeri révhez mintegy 2 km-re fekszik Marót falva, mai nevén: Pilis-marót.

A folyami átkelés, és az ostrom hadmozdulataiban megfáradt harcosok a köznép megpihent. Másnap Párducus Árpád vezértársával belovagolt Atilla király városába (Szikambiába). A szakrális uralom központját Atilla nagy- király leszármazottja Turul nembeli Árpád vezetésével. Roga hunjai első bejövételének úttonalát követve az Ipoly-folyócska völgyén keresztül, annak torkolatánál érte el az Isztert (a Duna régi magyar neve), és Helemba földjén, illetve azon a területen, amelyen most Szob városa található, felfejlődve kezdte meg az átkelést, majd levertén a gyenge ellenállást, vette újra birtokába Atilla városát: Szikambiát.

Szent volt ez a hely és szent ma is az igaz magyarok számára, mert hunok vére szentelte meg földjét. Szikambria közelében temették el szkíta szokás szerint Béla, Keve, Kadocsa kapitányokat és sírjuk fölé orut, mai szóval élvén, kőszobrot állítottak. Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy ez nem mai értelemben vett kőszobor volt, hanem sokkal inkább olyan kun (csele-hun) babára emlékeztető lehetett, mint amelyet Sashegyi Sándor amatőr régész talált a múlt század harmincas éveinek a végén, negyvenes éveinek az elején a Holdvilág-árokban, és amelyet a magyarrel-

lenes erők kiragadván Sashegyi kezéből a szentendrei kőtorőben megsemmisítettek. Ez az emlékkő, amelyet a „hálás” utókor Szamárkőnek nevezett 1733-ban még állt Bitóc határában”, a régi Buda előhegyén. – Visszatérvén Szikambiára jegyezzük meg: a nagy Nimród unokája, Bendegúz fia: Atilla nagykirály”, a Szkíta, innen irányította a nyugati hunok birodalmát, innen indult egy milliós fős hadseregével – mint Isten ostora –, felkötve a szkíta hadistenről kapott kardját, hogy az Istenéből kifordult, bűnös és tévelygő világon végigsuhintson figyelmeztetőn: - Térjetelek meg atyáitok Istenéhez! – És végül életének fonala itt szakadt meg szikambriai palotájában, mint ahogy Marcianus császárról feljegyezte a Képes Krónika azt, hogy azon az éjszakán, amikor Atilla Szikambiában meghalt, Marcianusnak álom jövedőlte meg” a világ urának kiválását a földi létezés síkjából.

Jól jegyezzük meg: Atilla Szikambiában halt meg, így tudósít a Képes Krónika, amennyiben így történt, ugye elképzelhetetlen, mert a józanésszel ellenkezik, hogy a Duna szent folyama mellől vas-, ezüst-, és aranykoporsóba zárt testét leszekerezették volna a Tiszához, és vízének főúsrát elterelve a folyóágyba temették. A mondanák egyetlen pontja hangsúlyos: a titkos temetés. A szkíta fajtájú népek magas rangú halottaikat titkos, rejtett helyre temették és gondoskodtak arról is, hogy e titok ki ne tudódjon, nehogy a szent halott nyugalmát megzavarják, sírját megbolygassák. Kézen fekvő a gondolat, ha Atilla király a Pilisben, Szikambiában hunyt el, akkor teste is a Pilis szent határai között nyugszik valahol székhelye közelében.

Hol vagy Szikambria?

Szikambria földrajzi helyzetét behatóraolandó írott források mozaikdarabkái kirakásával közelítjük. Vértessy György átfogó tanulmányából¹ idézzük Franciscus Iustinianus velencei katonadiplomata naplójának vonatkozó részletét, aki I. Mátyás királyunk uralkodása idején járt Magyarországon. Hunyadi Mátyás, a pápa új által szkítáknak nevezett magyarok fejedelem megbecsülését és engedélyét bírván latin feliratos, vésett követeket keresett a pilisi Óbuda környékén. Alba Ecclesia (Fehéregyháza) mellett talált körül írván lejegyzti, hogy a király városától 2000 lépésnyi távolságban lelte meg a műtárgyat. A római mértékegységeket véve alapul a 2000 lépés első esetben, ha passussal (1,5m) számolunk, akkor ez 3Km-t tesz ki, ha a gradussal (0,75m), akkor 1,5Km-t kapunk. Ezek a távolságok csak a pilisi Buda (Ó-Buda) viszonylatában értelmezhetők Fehéregyházára vonatkoztatva. Iustinianus ezen feljegyzéséből megértettük Buda (Ó-Buda) és Alba Ecclesia térbeli viszonyát, a következők idézzetel eljutunk Alba Ecclesia és Szikambria térbeliségéhez.

Iustinianus így ír kövénkel feltalálási helyéről a XV. század utóján: „Fehéregyháza közelében a mezőn a város mellett, amelyről azt mondják, hogy Sicambria volt, melynek falai a határát képező magas sziklán a Duna felé terjednek.”² – Sicambria (Szikambria) falai a határát képező magas sziklán a Duna felé ter-

jednek. – Egy római korból fenn maradt „notitia” (feljegyzés) szerint Herculia, Castra ad Herculem, Cippi Mansio (Dunabogdány) és Salva Mansio (a mai Esztergom) között terült el – írja az „Itinerarium Antonini”³⁴. A történelmi lépekkel mérve a kárázs életű pannóniai római jelenlét alatt ezen oppida-k (provinciális városok) között más település nem említett. Az Árpád-korból viszont több településről van tudomásunk a Duna jobb partjáról: – VÍZ–SZE–G–GaRÁD = Visegrád, DeMeS hangzó váltással TeMeS vagy Dömös, Marót, Pazanduk falvak, Megyer, Gézavására (Fori de Geysa) és 1248-tól kezdve a benépesített Új-Buda. Abraham Ortelius belga földrajztudós 1597-ben kiadott térképén Herculiat Szikambiával azonosítja térképrajzolatan ily módon: „Herculia sive Sicambria”. Ezt a Sicambiát azonosította a régi Budával Bonfini Antal magyar nemessé vált itáliai történetíró, Mátyás korszaka is.

Nos, összegezzük, amit eddig tudunk: Szikambria, Atilla városa falai az Ipoly-torkolat melletti Szob térségével szemben a Duna jobb partján lévő középkori Megyer és a két Pazanduk falu közelében egy a Duna fölé magasodó magas sziklán állottak. Ebben a térségben csak egy ilyen földrajzi pont nyomai mutatható ki, bár a Duna felé eső részét kőbánya létesítés és kőkitermelés okán elpusztították, s ezáltal a vár alapjainak, falainak jelentős része, és feltehetően a régészeti leletek is megsemmisültek. A hegyvonulatok felé eső déli részen néhány falvonulat és építményrom nyomaiban fennmaradt. A romokhoz vezető árok alján faragott kőtörmelék, épületek maradványai, töredékek nehezítik a feljutást. A hegyorom tetejéről gyönyörű kilátás kínálkozik a Duna két szalagjára, szigeteire a Szent Mária (Boldogságos Szűz Mária) –, és Helemba szigetére, valamint szemben a bal parti Ipolyság hegyeire. Észak-nyugat irányában a Szamár (Zamar) hegy látható. Ennek a magaslatnak a déli részén egy ós-vár romjai találhatók. Ez a vár már a XIII. század végén romokban állt tudjuk meg Déda ipán örökseje kérésére kiállított határbejáró oklevélből.³⁵ A középkori diplomákban, adóösszeírásokból kiderül az a tény, hogy az Árpád-korban a Búbánatvölgy térsége, a Felhézrek környéke sűrűn lakott volt. Itt voltak a Buda szigeti- Esztergom szigeti apácanővérek malmai és a király új birtokában is állott itt néhány malom a bővíző, gátakkal duzzasztott meleg vízű patakon. Ezek eladományozásáról, jogállásáról királyi oklevél maradt fenn. A Zamar (Szamár) hegy a Búbánatvölgy felé eső oldalán volt az esztergomi Szt. István lovagrend szervezeti irányítása alá tartozó felhézvi keresztetek kórháza.

Alba Ecclesia – Fehéregyháza

A Boldogságos Szűz Mária temploma földrajzi helyzetének meghatározásához a középkori források vonatkozó utalásai adhatnak támpontokat. Az előzőekben említettük Iustinianus velencei diplomata naplójegyzetét, amelyek kizárják azt a terekvést, amely a mai Buda vonzatában képzelet Alba Ecclesia helyzetét meghatározná, építésének helyszínét beazonosítani. Ezt a kérdést Vértessy György: Fehéregyháza kérdése című tanulmányában határozottan vizsgálja és arra a megállapításra jut, hogy jelzett templom Pilismarót közelében volt. Noszlópi Németh Péter az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben című dolgozatában úgy véli, hogy Esztergom közelében lehetett. E két állítás kijelöl egy települést és egy

várost, melyek közötti területen kellett lennie az arányait tekintve, mai fogalommal templomként nem leírható vallási épületnek. A krónikás hagyomány I. István királyunk alapításának tartja Albát, amelyet fogadalmi ajándékként építtetett a magyarok Nagyszászonyának tiszteletére Keán bolgár fejedelem legyőztetését követően. Méretére nézvezt kora alapú kora Árpád-kori templom volt. Épp csak akkor, hogy oltára mellett két-három szolgálattevő púp fért el. E tornyocskát, nagyobb sugarú körben oszlopos, körfal vette körül. Az Istenanya tiszteletére érkező ünnepi emberek sokasága a hegyvonulat lábánál elterülő mezőn tartózkodott a szabad ég alatt Mária-ünnep alkalmával úgy, mint napjainkban az évente összegyűlő pünkösdiöldő katolikus magyarság a Somlyó hegy nyergében, Csíksomlyón.

Lássuk hogyan ír Fehéregyházáról egy 1517-ben kiadott ajándékozó levél, amelyben Tholva Máté szőlő ajándékoz a fehéregyházi pálos atyáknak: „*Boldogságos Szűz Mária Fehér Egyházát Óbuda felett*” (alba ecclesia Beate Marie virginis supra Veterem Budam), és a Boldogságos Szűz Mária nagy oltárát az ugyanott elhelyezkedő kápolnában, melyet egykor Fehéregyházának neveztek (in capella ibidem situata, que olim titulo albe ecclesie denominabatur fundatum). Értsük meg világosan! Szűz Mária nagy oltáráról tesz említést, amely kápolnájában áll és a közelében álló fehéregyházi pálosok rendházát, mint két közelálló épületet jelzi Óbuda felett.

– Okleveleinkben többször visszatér ez a latin helyhatározó szócska; „supra” (supra Veterem Budam) Óbuda felett, de olvasható a „prope” is, amelyet „mellett, közelében” értelemben fordítunk. Bátoran értelmezhetjük úgy, hogy minék szőszálmát helyes abban az értelemben, hogy a „supra” földrajzi értelemben egy folyóvíz (bővíző patak, folyó) felső folyását jelenti, s ugyanakkor jelenti két település egymáshoz való viszonyát. – Amikor azt olvassuk, hogy Óbuda felett, akkor a régiek vehették viszonyítási alapként Felhézvi folyót, amely a Duna felé törekedve több mint húsz malmot hajtott völgyében zádakok során. – Ma már hiába is keresnénk Felhézvi folyóját, mert völgyében három duzzasztott halastavat találunk, amelyeket vízerécsék táplálnak, tisztítanak. A vizsgált korszakban csak egy tavat említenek a források: Kerekedet (mai nevén Kerek-tó), amelynek hegyek felőli részén van egy rét, amely felkapta a hegyoldalra üreg fák árnyékába.

Hunyadi Mátyás, jó királyunk egyik levelében (1479) említi Fehéregyház vonatkozásában ígígyen: „*(Fehéregyház) Vért mezején fekszik, alig egy mérföldnyi távolságra a Régidől és az Isten Anya minden ünnepén az itt összegyűlő hívek sokasága és felajánlásaik miatt nagy és tiszteletre méltó szertartásokat tartanak, ez egykor egyházközség volt, mostanság teljesen elhagyatott áll a mezőn, a hegyek alján.*” Fontos ismeret, hogy megtudtuk a rét nevét: Vért mezeje (Campo Vért), amelyet Szikambria mezejének majd Barát-rétnek is hívtak. „*Egy kis rét, amely a régi vár Kurchan nevű helye, a királyi lak és az apáczák zádája között a nagy üteg terjed...*” – írja Zsigmond királyunk megerősítő levelében 1406-ban. Kurchan, Kurszan Árpád fejedelem uralkodottárs, a szakrális fejedelem volt, akit Kr. u. 904-ben tárgyalás ürügyén törbe csaltak volt a németek és méreg által orvul meggyilkolták. Kurszan vára e rét közelében magasodó Dobogó-hegy tetején emelkedett, ez ma a Maróti hegyek része. Ezt a kiterjedt erdőben, vadban gazdag területet még a XVI. században is Vértnek hívták.

Alba Ecclesia azaz Fehéregyháza kérdéséhez szervesen kap-

csolódik a magyar pálos rend megjelenése, és a Boldogságos Szűz Mária szentélyének felügyelete, továbbá szakrális működése.

I. Remete szent Pál rendje Albában

– Mátyás király 1480. július 23-i dátummal IV. Sixtus pápához küldött levelében felhatalmazást kér azon szándékához, hogy a Fehér egyház plébániatemplomában a pálosokat behelyezhesse és a helyet a szerzeteseknek adhassa.²⁹

– 1494. február 15. II. Ulászló király kéri VI. Sándor pápát, hogy az elődje, IV. Sixtus pápa Mátyás királynak az Óbuda felett lévő Fehéregyháza ügyében tett adományait erősítse meg és a fent említett templom plébánia-jellegét megszüntetve azt a Szent Pál első remete szerzetesrendjének monostorává emelje.³⁰

A két király kéjzégével ellátott, pecsétes mintegy két és fél-száz éves adományozó-, és birtokban megerősítő diploma bemutatása jó szolgálatot tesz a törökök kiűzése után, amikor a királyi Magyarországról, a Felvidékről, a Nyitra melletti Elefántbúli, visszatérnek a pálos atyák és a régi Buda térségében létező volt, elpusztított főmonostoruk közelében, Maróton Bitóc néven, uradalmi központot hoznak létre. A régi birtokotóg bizonyítandón pereskedniük kellett. Így ítélték vissza a Zamár-hegy (Számár-hegy) déli lábánál, s a hajdani Alba Ecclesia (Fehéregyháza) közelében lévő – török háborúk alatt elpusztított – Zamáru falu földjét és Ákos palota tetejét, amit maróti uradalmukhoz csatolhattak.

Akkus palotája

A Tárnok-völgy a Garam (GARAN) folyó torkolatával átel-lenben a Szent György-mezőnél kezdődve, a Szent György-hegy és a (s)Zamár-hegy között húzódva éri el főjét a Kerek-tó felett, majd itt északi irányba fordulván ereszkedhet le az úton járó egy völgyecsék, amely a (s)Zamár-hegy keleti- és a Hosszú-hegy (régi nevén: Buda előhegye) nyugati oldala között fut le a Dunára. E völgy dunai bejáratánál egy római őrtorony maradványaira buk-kantak, vulumint egy zsilip-rendszer nyomaira. Ma ezt a völgyet Búdánat-völgyként találhatjuk meg a térképeken. A Tárnok-völgy fejeinél, s a középkori Felhéz-patakánál, folyója völgyének találkozásánál lévő rétescke (Vért mezeje, Barát-rét) felett, a Do-bogó-hegy Kurchan (Kurszán) várának romterülete alatt állt egy völgyre néző magaslaton Ákos mester palotája, kőháza, aki ma-gas udvari -, s egyházi bizalmi tisztségeket töltött be a XIII. század derekán, IV. Béla király uralmódása alatt szolgálat Mária király-nét. Ákos volt 1244–1268-ig udvari káplán; 1248–1251-ig fe-hérvári őrkánonok-kincstárnok; 1248–1261-ig királyi kancellár; 1254–1272-ig, haláláig, pedig mindezek mellett budai pré-post.

Mária királyné 1248-ban kiállított oklevele ezekkel a szavak-kal ér véget magyar fordításában: „Kelt a Nyulak szigetén (Datum in Insula Leporum), Ákos az Űrnak 1248. esz-tendejében, kancellárunk és Fehéregyházi kincstárnok; (thesaurarii Albensis eccle-siae) Ákos mester (magister) kézírásával”. Az a tény, hogy Ákos palotája – frott források alapján – bizonyított módon e földrajzi térségben volt található, több e kérdéssel foglalkozó kutató sze-

rint³¹ is, meg-erősít bennünket abban a több mint vélekedésünk-ben, hogy a magas királyi tisztségeket ellátó főember lakhelye nem lehetett messze a régi Budától, s a Nyulak szigetétől (Szt. Mária-sziget), Szikambriától, Atilla városától továbbá Alba Ec-clesiától. Noszlopi Németh Péter írja egyik tanulmányában a múlt század derekán: „Ákos kancellár, udvari káplán, Alba Ecclesia-i kincstárnok, budai prépost és a Szűz Mária-szigeti apátság ügyei-nek hű szolgálója, patrónusa az Esztergom határvonalon lévő Búdánat-völgy oldalában épített magának palotát és élete végéig ott lakott. Ennek a palotának maradványait ezen a területen ma már mindenki ismeri.”

(Folytatjuk)

Jegyzetek:

²⁹ 1212. II. Endre király a budai káptalan jogosítványait, amelyeket Im-re királytól nyert, ő maga azonban elvett a káptalannak visszaadja, és a káptalan illető budai terület határait megállapítja.

A Szent Háromság és az Oszthatatlan Egység nevében. András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Hal-ics; Lodomeria király mindörökké. A mérgének enyvével a gyilázkodók nyelvére ragadt vesztélyező hamisság a tisztesség Lápé alatt szokta saját rosszakarát elikandózní, hogy hallgatóját környékben megfertőzze és megromos, ezáltal gyakran kárt szenved az igazság és létük, hogy a jogok jogtalanságra fordulnak. Am az életmetelt igazság, ámbátor egy időre megveletlen rejtőzik, a fényre visszatérve azonban korábban elvesztett kedvezését visszanyeri, miként a sárba ejtett arany a értékek érdemét a napsugarak ragyogásában bizonyítja. Mivel tehát az ember örökségesség bötása folytan megessét velünk, hogy egyesek rosszindulatú sugal-mazására túl hiszékeny fülünket olyannyira odafordítottuk, hogy a budai egyházat bizonyos viszonyokban, melyek alább feljegyeztettek, és ame-lyekkel elődeink régtől fogva megadományozták, kevéssé mőltányos mó-don megkarosítottuk, mi azután lelkiismeretünket még mélyebb belátás-sal megvizsgálván főembereinknek, akik ennek az ügynek a megtár-gyalására a királyi tanácsban összegyűltek, közbe és egybehangzó vé-lemény-nyilvánításából megtudtuk, hogy jó emlékeztető elődeink, Ma-gyarország fejedelmei királyai mindazokat a dolgokat, amelyekben – mint fentebb monduk – megkarosítottuk azt, régi időktől fogva adományozták a budai egyháznak törzsvagyonul és ugyanazon egyház mindezeknek, miként saját törzsvagyonra békés birtoklásának egészen az említett megrablás idejéig örvendeztet, tudniuk a földnek, amelyen úgy az egy-ház, mint a budai falu elhelyezkedik, az egész falu feletti föltekésének, a vásárvárnak a szőlőösörökkel és a mellette fekvő birtokterülett, melynek határait jelen írásunkban szorgalmasan feljegyeztettük. Mi tehát, kinek érdekében áll eltörölni hazugságot és az igazságot és igazságosságát, megvédeni, fő-embereink tanácsából az említett budai egyháznak a len-tebb énnelt érdekeit, melyeket elraboltunk, ugyan önkéi teljes egészében visszaállítottuk és azt ezeknek a birtokába hívünk, Marcell ispán által újólág bevezettettük, érvénytelenítve mindazt, amit csak ezzel ellentétben az ellenfél sugalmazására úgy tűnik, hogy megengedünk vagy királyi írá-sokkal megerősítettünk. A budai egyház birtokterületét tehát e következő határok veszik körül: az első határja Buda és Hérvíz (Calidae Aquae) között áll, tudniuk egy fedett kerek földön és innét a völgy széléig megy, és felemelkedik egy helyre, melyet Wzashasheg-nek neveznek, és innét egy hegyhez jut, melyet Morolhel-nek mondanak. Innét egy köhöz, melyet néphelyen Chemarkw-nek neveznek és innét lemegy a völgybe és két út között vezet és innét a Verhardy szöglethez megy, és azután felemelkedik a Guerchey szőlőkőhöz és ott van egy földből lévő határral és innét Guerchey falu széléhez jut és ott van egy határja és innét feljebb megy egy ártúrt köhöz és innét aláereszkedik a Hyges hegy alá, és ott van egy földből lévő határral és innét megy határjaiken át az úthoz átkelven egy dombon és ott van egy határja és innét határjaiken át jut addig a hegyig, amelyet Pilshegnek mondanak és innét határjaiken át leeresz-kedik az esztérpóni megye úthoz és ott van egy határja és innét felemel-kedik a Tebevar hegynek a derekán és azután három faluval, tudniuk Meger-tel és két Pazanduk faluval közösen jut egészen a Dunáig. Meg-fontoltuk pedig, hogy többet árt a beforradt seb újfent való bevágása, mint

a sebnék első behatolása, a fent említett budai egyházzól, nehogy ezután hasonló megrablással károsíttassék meg, a jövőben gondoskodván, erősen és kifejezetten elhatároztuk és királyi tekintélyünkkel szentesítjük, hogy ugyanezen egyház az egész földet, melyet a fentebb említett határok magukba zárnak, és az ugyanezen föld fölötti bíráskodást és az azon elhelyezkedő falutak vagy falukét is, ha valamelyeket ezen a birtokterületen a továbbiakban építenének, nemkülönben a vásárvárat a szőlők csöbbrével, miként ez fényes emlékeztető Imre testvérünk, a felségség királynak a kiváltságlevelében még világosabban ugyanezen Imre király ugyanezen egyháznak lelke üdvösségéért átengedett, ugyanazon egyháznak lelke üdvösségéért átengedett, ugyanazon szabadsággal, mely ugyanezen királynak hiteles oklevelében ki van fejtve, egészen az ország határáig szándékozhatott örökké és teljes joggal birtokolt. A budai prépostnak kívül senki nem merészeljen azon egyháztól a vásárvárat vagy a szőlők csöbbrét ugyanezennek a kiváltságlevelé ellenére elvenni. Ha pedig valaki az említett egyház földjén élő vagy ennek utána odaköltözött megvetné, hogy a prépost ítélete elé odaálljon, ugyanannak az egyháznak a földjélti teljesítségével fogtassék meg és a határait máséhoz költözze vagy el. És hogy ez érvényesen megmaradjon és semely időben ne lehessen visszavonni, ezen lapra pecsétünk tanúbizonyosságát raktettük. Kelt Tamás mesternak, a királyi udvar kancellárjának, szebeni és veszprémi prépostnak a kezéből az Úr megtestesülésétől számított ezerkettszázszizzenketedik évben, midőn a tiszeletendő János volt az esztergomi érsek, a tiszeletreméltó Bertold volt a kalocsai érsek és a vajda, Kalamán a pécsi, Boleszláv a váci, Katapán az egri, Simon a váradi, Dezső a Csanádi, Vilmos az erdélyi, Gotthárd a zágربی, Péter a győri, Róbert a veszprémi püspökökkel kormányozták az egyházakat szerencsén. Bánk a nádor és kőrsi ispán, Mihály volt a bán, Gyula a bácsi ispán és udvarbíró, András a bodrogi ispán, Gyula a bihari ispán, Ochuz a soproni ispán, Miklós a pozsonyi ispán. Miké a tartottak kezükben, országglásunknak nyolcadik esztendőjében.

Latin szöveg: Mon. Bp., 1936. L. k. 6-11. o. 5. sz. F: Kovács Zsuzsanna

* Kézai Simon írja krónikájában.

"A Képes Krónika így módon közli Árpád vezérőfőjeledelem származási vérévonalát: Álmos (Álmos), aki Eleud (Éldő), aki Ugek(Ugyek), aki Ed (Ede), aki Chabe, aki Ethele (Atilla), aki Bendekus (Benedégu), aki Turda (Torda), aki Somen, aki Ethele (Ete), aki Opus, aki Kadicha (Kadicsa), aki Berend, aki Zulca, aki Bulchu (Bulcsu), aki Bolug (Balog), aki Zambur (Zsombor), aki Zamar, aki Leel (Lél), aki Levente (Levente), aki Kulche (Kölcsé), aki Ompud, aki Miske, aki Mike, aki Bezur, aki Budli, aki Chanad (Csanád), aki Buken, aki Boudofard, aki Farkas, aki Othmar, aki Kader (Kádár), aki Beler (Belér), aki Kear, aki Keue (Keve), aki Keled, aki Dama, aki Bor, aki Hunor, aki Nemphort (Nemrót, Nemrót, Nírmrót), aki Thana, aki Iaphet, aki Noé fia volt. Árpád nemzette Zoltan-t. Zoltan nemzette Toxunt (Taksunt).

"BÍTŐCÉRT FOLYÓ PER. 1733. Tanúvallomások jegyzőkönyvi részletei a Bítóc és környékéről folyó perben /Részben magyar nyelvű/ Kérdések

Első: Tudgyaé avagy hallottai a Tanu, hogy Bítóc nevű Puszta tőrk ideiben is, midőn tudnikk Esztergamban lakott, Bítócznak nevezte, s az után is, midőn Pater Paulinus Uraméuk ususába léptek Jetti volna, annak hivatot, s most is ugy hivatták?

Harmadik: Tudgyai avagy hallottai a Tanu, hogy azt a hegyet, melyet most Szamár keőnek hínak, soha sem hínak Szamár hegynek, mert más az Szamár keő, s más peniglen az Szamár hegy?

Negyedik: Vallja meg a Tanu, hogy azon rét, melyet Szamár keőtől eméltett Pusztának határa megyen, mindenkori, s még török időben is Barát rétyének hívatott, s most is anak nevezetik. S nem de nem Török elmenetele után, midőn Pater Paulinus Uraméuk birtokába estenek, az általni fogvást minődtig bekésséges ususágban háborítatlan használataiban voltak eméltett Páterek?

Hetedik: Tudgyai a vagy hallottai a Tanu, hogy Barát rétyétől Palota keő teleg, Palota Keőtől /Ákos-palotáj/ Csókás réty. Csókás réntől egész keőves Ulig, mely a Palotát alá lejár egész Bérczig (?) a bérçig, s azon Bérczezen Somkőrdő háta megett Ráró keőgh, amí Fehér keőig a Bítócznak, Marothnak és Szt. Léleki klastornának megyen az határa. S nem de nem a szentit tartották és bekésségesen bírták Marothnak azon határokat mindenkori?

Körmör-Esztergom Megyei Levéltár-Evl. 1. Folyamodványok ev nélkül. 1740-es évek http://www.sulinet.hu/oroksegr/da/ telepulesek _erteke/Pil-esmaro/pages/pli_005_forasszemelevnyek_2.htm Letöltés: 2009-07-30

"A titulus, amit Athlya használt így hangzott: Athlya, Benedégu fia, a

nagy Nemrót (Nírmud) unokája. Engadiban nevekedett, Isten kegyelméből a hunok, médek, gótok, dának királyja, a világ felelme. Később egy remete szava nyomán ehhez hozzáfűzte: Isten ostroma (Flagellum Dei)." – (Oláh Miklós: Athlya)

"Azon az éjszákán, amikor Athlya Scambria-ban meghalt, Marcianus császár, aki ekkor Constantinopolis-ban tartózkodott, álmában eltörve látta Athlya jét, s ebből megértette, hogy meghalt."

(Nocte autem illa, qua Athlya mortuus est in Scambria, vidit Marcianus imperator in sompnis arcum Athlya fractum, ex hoc intelligens ipsum esse mortuum; qui tunc Constantinopolim morabatur.)" – Kálti Márk: Képes Krónika.

"Vértessy György: Fehéregyháza kérdése (Szabó Ervin Könyvtár/Budapest gyűjtemény)

"Vértessy György kizárásos alapon a Pilisben csak egy ilyen helyet ismer, a Sashegy alatti magaslattal, a Búbánatvölgy közelében.

"Itinerarium Antonini" Antonius utikönyve. – Noszlopi Némét Péter adata.

"...1292. május 1. - Domonkos az esztergomi Szent István kórház mestere átírja, az esztergomi egyház káptalanjának, a zamarad" Dada ispán földjére vonatkozó oklevelét. ... az utolsó két határléte pedig egy bizonyos elhagyott szőlő és az említett Zamarad földről kifelé vezető közút - melyen Zamarar irányába lehet menni - között emeltetett, és visszatul észak felé az említett Szent Luca földjével való szomszedság és határosság befejeződik; és innél azon Baranya földtől, melyen Akus palotája áll, a régi árok halman keresztül előrehaladva állandóan tudnikk a végső határjelek és azután a lerombolt. Zamarar nevezetű vár helye alatt délről fekvő földektől a régi határjeleken és törvényes elhatárolásokon keresztül, valamint az egyik töből ott a Dunába folyó folyón és ugyanazon Duna partján keresztül annak a szigetnek az éntésével visszakanyarodik és visszatul észak felé a legelső határjelekhez, ahol ugyanazon Zamarad föld határjeleinak, határainak és határvonalainak a futása a gyakran említett Wirtkuth földnek a szomszedságában. ...

"1480. július 23. – Mátyás király IV Sixtus pápától felhatalmazást kér azon szándékához, hogy a Fehér egyház plébániatemplomában a pálosokat behelyezhesse és a helyet a szerzeteseknek adhassa.

Szentatyám (IV Sixtus) ...

Buda nevű városom közelében van egy templom, mely az Isten anyjának van szentelve s a királyi udvartól alig egy mérföldnyi távolságban fekszik, régiségénél fogva híressé lett, mert azt mondják, hogy már a keresztény hitre térsen kezdetén, minden más egyháznál előbb létesült és az Isten anyjának minden ünnepeken odaseregő hívek nagy száma miatt messze földön nevezetessé vált...

...korábban plébániaként működött, de most már elhagyott, a hegyek alján a pusztá mezőben csupán maga az épület emelkedik ...

...meltőztassák ...megengedni, hogy Szent Pál remete szerzetes testvérénél a templomba behelyezhessem és ... az említett szerzetesrendnek adhassam...

Latin szöveg: Mon. hespr. III. k. 268-270. a. CÖVII. sz. Ford.: Soós Imre.

"1494. február 15. II. Ulászló király kén VI. Sándor pápát, hogy az elődje, IV Sixtus pápa Mátyás királynak az Óbuda felett lévő Fehér egyháza ügyében tett adományait erősítse meg és a fent említett templom plébánia-jellegét megszűntetve azt a Szent Pál első remete szerzetesrendjének monostorává emelje

Szentatyám! (VI. Sándor pápa - B. K.) Magyarország ... királyja, „Mathias”, azon megküldöztetett tszeletől indítatva, melyet a Szent Ágoston szabályai szerint elő Szent Pál első remete szerzetesrendje iránt a rendtagok életszentsége, tszta erkölcsé és példás életmódja miatt viseltek, azt kívánta, hogy a plébániaként működő Boldogságos Szűz Mária Fehér egyházbán, mely Óbuda fölött fekszik (ecclesia „Albe beate Marie virginis supra Budam Velerem”), a fent említett szerzetesrendnek veszprémi egyházmegyei testvérei rendszeresíttessenek és a templom az ő használatukba adassék ...

...III. Sixtus pápa a jelzett rend előző rendfőnökének... megparancsolta, hogy a jelzett templomot elődjének egy másik oklevele alapján vegye birtokba...

"...„Wladislavs”, Magyarország mostani királyja ... szintén behelyezni kívánja a szerzetesestvéreket ...

...a mondott templomot, megszűntetvén annak plébánia-jellegét, a mondott szerzetesrend monostorává emelni kegyeskedjék ...

Latin szöveg: Mon. hespr. IV. k. 18-20. o. XXI. sz. Ford.: Soós Imre

"Knausz Nándor, Rupp Jakab, Noszlopi Némét Péter, Aradi Lajos, Szántai Lajos, Vetréb József Kadocsa.

Dobogókő

a királyi központ lapja

Melléklet:
A rejtélyes Koponya-út
szakrális térképe

2012. március

2. évfolyam 1. szám

Szent erdeinkben...

Kutatási rajzolatok a királyi Pilis térségéből (3. rész)

VETRÁB JOZSEF KADOCSA

Insula Leprorum – Insula Leporum – Mária sziget

Ez a sziget, amely az Árpádok Turul-nemzetségből származó királyok korában szelvényben, hosszában nagyobb területtel bírt, mint napjainkban, Esztergom, és Buda közelségében, a Szamárhegy és a Sas-hegy közötti részen húzódott kelet-nyugati irányban vele párhuzamosan a folyó bal partjához közelebb Helemba-szigete. E két sziget neve a középkori oklevelekben, adomány- és ítélet-levelekben gyakran fordul elő. Először a XI. században az esztergomi Jóhannita lovagok felhívja kórházához tartozhatott. Erre utal első elnevezése: Insula Leprorum (Leprások szigete), amelynek latin neve egy széptől elírás következtében Nyulak szigetévé vált.²⁸

A XII. század végén a – II. István királyunk által az országra behívott – premontrei szerzetesrend filiájaként (leány kolostoraként), Szent Mihály arkangyalról elnevezett kolostor együttese épült a szigeten. IV. Béla király 1245 és 1249-beli kegyelem-leveleiben, meghalt anyja, Gertrúd királyné, lelki üdvére a szigetet a premontreieknek visszaadja. Valószínűleg királyatyja, II. András által a birtokból kivett szerzet részére állította vissza a birtokviszonyt a sziget fölött. Erre enged következtetni a jogviszállító diploma indoka is. A prépostság birtokaira vonatkozó oklevelekből kitűnik, hogy a prépostság jogainak fenntartása vagy vissza-szerzése végett legtöbb pere az esztergomi vezetés alatt álló szentléleki János vezérrel, akik Felhívzen kórházat működtettek, továbbá (Ó) Buda és Pest városokkal volt. E levelekben a térséghez kapcsolhatóan feltűnik az Óbuda melletti Pazandukpuszta, Pardeu falu, s az említett város mellett folyó Kántorok patakon lévő malom birtokjoga. A szigetre – amelynek földrajzi entitását hol esztergomi, hol budai szigetként jelzik – IV. Béla király Margit leánya, királyi leányunk Margareta ümő, számára a nyulak szigetén kolostort, és „Szűz Mária tiszteletére templomot emeltetett (1252), amiért is a sziget „Mária sziget” nevet nyert.

Az építettség tényéről Béla király 1255-ben kiadott oklevele tudósít: „Úgy hisszük, isteni sugallat szállta meg szívünk, hogy a vár közelében, a Duna szigetén, a vallás számára megfelelő helyen az Isten dicsőséges szülőanyja, Szűz Mária tiszteletére egy zárdát építtessünk, amelyben az Istennek szentelt szűzek a Királyok Királyának fűt szolgálják, és királyi leányunkat, Margitot is ebben a zárdában helyezzük el, hogy Istennek éljen és a dicsőséges Szt. Sztet szolgálja.”²⁹

IV. Béla ünnepélyes alapító és adomány-levelet állított ki (1259.), amelyet V. István király 1264-ben megerősített, mely szerint a kolostort a domonkos rendiekre bízta és több fekvőséggel megajándékozta. A Boldogságos Szűz Mária tiszteletére emelt domonkos rendi kolostor már IV. Béla királyi idejében, nagy adományokat szerzett (felszereltség, skófiomos-miseruha, birtokrészek: szőlőskertek, Felhívzen malmok és azoknak örökletési hasznai), legnagyobb kedvezményben azonban IV. László király idejében részesült (1276. 1278. és 1282. években) adománylevelei útján a premontreiek Szt. Mihály kolostorának birtokában lévő

szigetet kivéve „a többi kolostorokat, azok külterületét, a várakat, a kastélyokat és tornyokat, jelesen az esztergomi érseki, Erzsébet nővéreinek, apácáinak, és ekképp” az egész kolostornak ajándékozta, illetőleg visszaadta.”³⁰

Az írott források 1538-ig terjedően vonatkoznak a Szűz Mária-szigeti apácák mindennapi életére, birtokviszonyaikra kiható pereskedéseikre, új ajándékozás útján szerzet javaik beiktatására. A török invázió elől a Felvidékre, Nagyszombatra, és Pozsonyba menekülnek a nővérek, ahonnan nincs visszatérésük a Pilisbe, a megsemmisített régi Buda közeli Szent Mária szigetre. – A sziget nevét még a térképről is törölni igyekeztek az utóbbi harminc év folyamán áttevezés révén: Szent Mária-sziget (1979-ig), majdan Fogarasi-sziget, újabban Déda-sziget.

A budaszentlőrinci pálos főmonostor

Árpád-házi Szent Margit szigetéit elhagyva időutazásunk során, a Duna jobb partján haladva napkeletre, feltekinthetünk Szikambria és Óbuda-Vetus Buda öregedő falaira, és alig három-ezer méter megtétele után, elhagyva a két Pazanduk falut, s Megyert, a hegyek felőli oldalon, megpillanthatjuk IV. Béla királyunk újonnan építtetett várának, városának; Újbudának tornyait, mely fölött egy középmagas hegygerinc vonulata rajzolódik. E pilis hegy szelíd hajlású nyergében épül fel ötven esztendő fordultán, Esztergomi Lőrinc apát (prior generalis) vezetése idején, a budaszentlőrinci pálos főmonostor épületegyüttese (1300-1308), az

Margit sziget

egész földrésze kiterjedő magyar pálos rend kulturális- és hitéleti központja. Oly’ közel a királyi Újbudához, hogy feljegyezték a pálos iratokban azt, miszerint a lenyugvó nap sugarai által megvilágított monostor tornyának az árnyéka bevetült Buda főterére napszálta idején. Péter a pálos rend generalisa 1421-ben keltezett regesztrájának záró részében így fogalmaz: „Datum apud domum nostram benobiolem de Sancto Laurentio supra Budam sitam - anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo primo.” – Kelt Szt. Lőrinc-i rendházunknál, Buda fölött... - A budalőrinci monostor jelentősége még inkább megnőtt, amikor I.

(Nagy) Lajos parancsára 1381. XI. 14: Remete Szent Pál Velencéből hazahozott földi maradványait a főmonostorban helyezték el. Különösen a XV. sz. végétől sokan zárándokoltak márványkoporsójához. Budán egy nagy házat kaptak a pálos rendiek Nagy Lajostól, hogy veszedelmes időben abban őrizhessék a drága ereklyét.

Remete Szent Pál testének hazahozatálát a Peer kódex így öröklíti: „Miként kedg az űristen az ő szent testét nem akará, hogy az föld megemissze, de ki akará jeleneni, hogy emberektől tisztellessék, hogy valakinek ez szentnek ő életi kétséges ne legyen, ne mutassonk más országra. Ezen országban vagyon ő szent teste Budának földi egy küs helyen: Szent Lőrinc kalastoromába egy ékesen alkotott kápolnába, kinek testét foglalták aranyban és ezüstben, két tisztelnek és gyakorta látogatnak püspökök és jobbágyok, papok, diákok és közönséges népek.” – A szent teste egyelőre nem volt teljes. Fejerekléjét a prágai székesegyház őrizte, amely II. Lajos királyi akaratából előbb Budára, majd Budaszentlőrincre került. A rendi hagyomány szerint a csehiek elrejtették és megévesztették ezt írták rá: Szent Anasztázia feje. Egy jámbor cseh pap azonban az árnítást nem tudta elviselni. Megmondta a királynak, hogy az remete szent Pál feje. – Ugyanis a rossz bánásmód következtében a fej nem maradt ép, mint a test, hanem a lágy részek szövetei úgy felbomlottak, hogy szinte csak a koponya látszott. Ünnepelesen, erős őrizet alatt hozták Budára 1523-ban. Budaszentlőrincen – egy jeles ünnepen – kísérelték meg Magyarország védőszentjének fejét egyesíteni a kápolnában őrzött törzsével – számol be rendtörténetéről írt könyvében²⁹ Gyöngyösi Gergely rendfőnök.

A Balkán-félsziget irányából terjeszkedő oszmán birodalom 1526-ban nagy erejű támadást intézett Magyarország ellen. A mozgósított hadakkal még nem egyesült főcsereg Mohácsnál szállt szembe a Szulejmán császár vezette török-, és szövetséges hadakkal és hősiességben alul maradt a háromszoros túlerővel szemben. Elestett a csatamezőn az ország főnemességének, főtisztviselőknek sábjára. A húszéves magyar királyt, II. Lajost, menekülés közben orvul megölték.³⁰ Habsburg Mária királyné kincsei egy részével hajókon Pozsonyba menekült.

Buda alatt, a maróti síkon elkecseregett, végsőként kitartó ellenállásba utközött a török. Egy szemtanú így számol be erről három évvel később: „a török nagy veszteséget szenvedett 1526-ban Budánál, akkorát, hogy három napig temették halottaikat. Az elesetteket a zsidótemetőben földelték el.”³¹ Szulejmán 1526. szeptember 15-én vonult be a pilisi Budába, amelynek kulcsát a budai zsidóközösség vezetője, Jozsef ben Slomo, nyújtotta át a padisahnak. Tettéért a zsidók vezetője kiváltságlevelet kapott a szultántól, amit utódai még Abdelaziz szultánnal is meghosszabbítottak 1868-ban. A törökök Budát nem pusztították el, de a fölötte lévő budaszentlőrinci főmonostort közel 10 napig dúlták, fosztogatták, égették. Gyöngyösi Gergely írja: „Es úgy látszik, a világ végéig sem fogják ezt a kolostort ősi szépségében visszaállítani. Pedig Isten és Szent Pál segítségével a templom minden fölszerelése megmaradt, azon a titkos helyen, ahova a testvérek elrejtették. És Szent Pál kápolnájában sem volt tűz, csak a külső ajtó előtti részen, de mégis mindent leromboltak. A könyvtárban ezer forint értékű könyv égett el.” – továbbá: „Ebben a veszedelemben rendünk sok kolostora pusztult el. Magyarországon a remeterend központja, a legfőbb kolostor, a Szent Lőrinc tisztelgető épült, gyönyörű fekvésű Buda melletti kolostort és az egész ország

gyönyörködött vigaszt teljesen kifosztották.” – majd hozzátesszi: „Ebben az időben huszonöt testvér ölték meg a törökök. Némelyek csodálatos módon csak megsebesültek.”

A pálos vértanuk lemeszárilásáról 104 évvel később egy pálos szerzetes festő Tomasz Dollabela táblaképet készített volt, amelyet a lengyelországi Jasna Góra-i pálos kolostor őriz. A középtérben, és a háttérben feltűnik a képen (Új) Buda városa és a közeli helyen álló Budaszentlőrinc pálos főmonostorának épületegyüttese. A kollektív emlékezet megőrizte a Marót melletti Buda és Budaszentlőrinc emlékét.

A Dömösi királyi udvarház, és prépostság

A Turul-házi uralkodóink korszakában a Duna-völgy közepén fekvő Dimis, Demes, Temes, Dömös kiemelt helyet foglalt el. Kálty Márk albai kanonok Képes Krónikája említi először I. (Benin) Béla királyunk halálának kimenetelét balesetével kapcsolatban (Kr.u. 1063.) a Dömösi királyi palotát. Kr. u. 1079. esztendőben a palotában tartózkodó, és a németek ellen honvédő harcra

készülődő I. (Szent) László királyunk adományozó-oklevelének dátumozása igazolja a curia létét (in curia Dimisiensi). E királyi központ mellett alapított prépostságot és káptalan Kőnyves Kálmán király fivére, Álmos herceg, aki a palotájának egy részét is a prépostság rendelkezésére bocsátotta. Az 1107-ben Antiókhiai Szent Margit tiszteletére alapított Dömösi prépostság felszentelésén – a Nagy Lajos király részére készült Képes Krónika tudósítása szerint – az öccsével folytonos trónviszályáról ismert király, Kőnyves Kálmán is részt vett. Az építkezést Álmos fia, II. (Vak) Béla király fejezte be 1138-ban. A prépostság a középkor végéig működött annak ellenére, hogy először Károly Róbert akarta megszüntetni rossz állapota miatt és az óbudai prépostsággal kánonilag egyesíteni³⁵, majd Zsigmond király kívánta az épületegyüttest az olivetánus bencéseknek adni. Az épületegyüttes a török háborúk idején pusztult el, a XVIII.. században köveit is széthordták.

Királykoronázás a Pilisben

A magyar nemzet „angyali koronája”, égi eredetű beavató koronája: élő szövetség a Teremtőtől és általa választott nemzete között. Miként mondják: Nem a királynak van koronája, hanem a

koronának van királya és nemes nemzete, amely felett, mint az „Égi Törvény” (régi nyelvről: TUR.AN) megtestesítőjeként uralkodik. Ez a szentség (szakralitás) jellemezte a legfőbb hatalmat Apostoli Magyar Királyságunk fennállásának folyamatában a XVI. század első feléig, majd nyilvánult meg a Szentkorona jogserélmének orvoslása, jogvérvényességének visszaállítása érdekében indított szabadságharcaink hosszú során keresztül.

A Chronica Picta (Képes Krónika) miniatúráinak, iniciálékain képi ábrázolásai hordoznak ismereteket arról, hogy a nemes nemzet előtti albai (fehérvári) koronázást megelőzően megtörtént a Szentkorona általi beavatás a királyi Pilis egy kijelölt pontján lévő köddobogón, két-három beavatott személy cselekvő jelenlétében. Ez a kiemelt hely a Dömös közeli legmagasabb hegy csúcsának közvetlen közelében található nagytisztás, amelyet Koronázó tisztásnak is mondanak a beavatottak, a Pilis belső területére tekintő részén volt. Amikor ez a ütkös szertartás befejeződött, a király kísérelve újra csatlakozott a koronázó menethez, majd leereszkedve a hegyről folytatták útjukat a dunai Fehérvár egyetlen Budai-kapuja felé, ahol már várta őket – ősi előjogot gyakorolva – Buda polgársága, bevezetve a királyt és a koronázó menetet a székesegyházba, ahol megtörtént a nemzet előtti szertartás.

Fontos megemlíteni, hogy a mondott hegyet, amelyen a beavató koronázás szere történt, két oldaláról közrefogva egy-egy piramis alakú hegy öleli Diós és Dömös felől emelkedve, így a Duna bal partjáról nézve szemlénk elé tárul a címerünkben őrzött hármashalom, amelynek legmagasabb pontján ott ragyog a korona és az ég felé törő kettős-kereszt életfája.

A Keleti Királyi központ és környéke

Heltai Gáspár: „Krónika a magyarok dolgairól” című munkájának hetedik fejezetében Corvin Mátyás nagyszabású tervéről számol be igen nagy részletgazdagsággal. Ennek az elgondolásnak a tervrajzát Brodarcics István főpap, II. Lajos király főcancellárja mutatta meg neki, akinek a királyi kancellárián jutott birtokába a rajz 1526 tavaszán, s megőrizte azt. A leírásból kiderül, hogy a romjaiból feltámasztott székely királyok ősi városától északra a Duna felé eső részen, egy 40 000 főt befogadó, három osztatú, önellátó egyetemi várost akart építtetni: Európa legnagyobb, legjobb egyetemét, amely fölött – királyi elődjé: Zsigmond tervét megvalósítva – hidat akart építtetni, amely híd Budáról kiindulva, érintve az universitást, átvélve az északra folyó Dunán és Pest fölött egy sziklapárkányra épített várba futna. Heltai lejegyzésének a szélfőrsa irányaira való utalásaiból, valamint a tervezett egyetemi város arányaiból és Mátyás király egyik kiadmányozott oklevelében említett Buda visegrádi közelségét hangsúlyozó leírásból kiindulva találhatjuk meg a Pilisben az elpusztított ősi város romterületének maradványait. Bizonyára nem tarthatjuk véletlennek, hogy Mátyás királyunk, miközben a régi Buda feltámasztásán, újjáépítésén fáradozott, akkor a földrajzi közelségben lévő Visegrádon építtetett, külhoni követek fogadására alkalmas, fényűző, függőkeretes palotát. Oláh Miklós: Hungáriájában olvashatunk Mátyás visegrádi palotájáról egy török követ fogadásá kapcsán, aki úgy élmúlt az éptmény és a fogadás körülményei hatására, hogy egy mukkot sem tudott váltani a magyarok királyával. Mátyás megjutalmazta, de többé nem engedte a szeme elé és a portai követnek, többszöri próbálkozása ellenére, szé-

gyenszemre, dolgvégezetlenül kellett visszatérnie Izsambulba, a török birodalom császárvárosába, hogy sorsa megpecsételődjék. A keleti királyi központ főbb helyei Budavár központtal, Turulvár, Buda védelmi rendszeréhez tartozó elővár, a Kékesen lévő Szent András kolostor, a IV. Béla uralkodása idején, a XIII. század delelőjén épült visegrádi fellegvár, az alsó-vár a lakótoronnyal, amit ma tévesen Salamon-toronnyak hívnak, Mátyás visegrádi palotája, amellyel szemben az időben Pest városkája volt és az ősi Istergam vára, Szent István királyunk szülőhelye.

Várrombolások a Pilisben

Várrombolások a XVI.-XVII. századi állandósult hadiállapot, a magyar honvédő célú hadműveletek és a bécsi udvar, valamint az isztambuli török porta között megkötött békék függvényében már történtek Magyarországon azon várerősségek, végvárak esetében, amelyek fennállása veszélyt jelentett a szerződő felek bármelyikére nézve. Miután az egyesített keresztény seregek Savoyai Eugén fővezérére alatt visszafoglalták Budát a török megszállás alól (1686), a várrombolások már a Habsburg birodalom császára, I. Leopold (1657-1705) parancsára, haditanácsának rendelkezései alapján nagymértékben folytatották azon megokolással, hogy az erősen megviselt, leromlott várak felújítása, felszerelése (tűzfegyverek, ágyúk, lőszér, élelmiszer), valamint a várőrség fenntartása sok pénzbe kerül.

Másik érvként a hadsereg átalakítását hozták fel, ugyanis megjelentek a tömeghadseregek; a mezői-hadak, amelyekkel szemben a várak védelmi szerepe jelentősen csökkent, hiszen a csaták sorsát most már a harcmezőn döntötték el. A rombolások végrehajtását a hivatalban lévő várkapitányok feladatául szabták, bevonva a környék falvainak lakosságát a sáncok elbontásába. A műveletek biztosítására katonai csapatokat vezényelték a helyszínre. A demolicionok (várrombolások) esett áldozatul a legtöbb dunántúli végvárnak Zalában, s a Balaton-felvidéken. A felrobantott várak, lakótornyok épületekőveit szétthordták és új építkezéseknél használták fel.

Céludatos pusztítást végeztek a királyi Pilis területén belül is, amelyet lezárt királyi területét nyilvánítottak újra.

Erről így ír Noszlopi Német Péter: „Az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben” című tanulmányában: – „A török uralom utáni időkben (1526-1686. a szerző) a győzedelmes osztrák császárság úgy tekintette Magyarországot, mint az osztrákok, a németiség legtermészetesebb terjeszkedési területét. Ennek a gondolatnak hívei természetesen igyekeztek minden nyomát elirtetni annak, hogy Magyarország esetleg az osztrákoknál is magasabb rendű kultúrával rendelkezhetett valaha. Először még a törökök esetleges újabb foglaltságainak meggátolása volt a felhozott ok, később, a Rákóczi szabadságharc leverése után, az újabb ellenállási gócek megelőzésének ürügyével pusztították a régi magyar kulturális maradványokat, majd az 1848-as szabadságharc is újabb alkalom volt erre. Jogosan tételezhetjük fel tehát, hogy Buda várának visszafoglalásáról a kiegyezésig az osztrákok tervszerűen pusztították a régi magyar kultúrára utaló nyomokat. Sok mindent rom-

bolnak le a tatárook és a törökök is, de a „planfrozási”, a nyomok teljes eltüntetésének befejező műveitén az osztrákok végeztek.”

Majd néhány sornal alább: „*Fel kell tételoznünk, hogy a hatalmas hegyek és erdőségek által körülzárt területen az osztrákok anélkül pusztíthatók tovább az esetleg még ott létező építkezési nyomokat, hogy azok sorsáról bármít is megtudhattak volna az ország más tájain. Az osztrák uralom érthetően nem tartotta szükségesnek feléleszeni, feltámasztani ezt a régi kultúrájú ősi magyar központot. Kétségtelen, hogy valami ilyen, természetű ténykedés folyt a pilisi épületek pusztítására, mert má már látható, hogy a régi visegrádi Mátyás-palota romjai sem magukotl jutottak a föld alá olyan mértékben, mint ahogy azok később előkerültek.”*

Nevezhetnénk e térséget a magyar középkor és egy ősi kultúra „Bermuda-háromszögének” is, ahol jelentős városok, falvak, települések tűntek el az őslakossággal egyetemben Marót esetét kivéve, ahol a falu lakossága, a török uralom alatt is megmaradt magyarnak²⁷

A jegyzetekkel kiegészített kis tanulmányom végére érkezvén remélem, hogy a kedves olvasóban felkeltem az érdeklődést a magyarság, mint őrző-nép, e kiemelkedő fontosságú szent területe és történelme iránt, ami további ismeretek megszerzésére sarkallja a figyelmes szemlélet. – Isten, áldd meg a magyart!

Jegyzetek:

²⁷ Insula Leporum (Lepárosok szigete) – Insula Lep'orum (Nyulak szigete) László Gyula régész magyarázatára Noszlopi Németh Péter utal az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben című könyvének lapján.

²⁸ „...Insedni non sine instinctu, ut credimus, divino, Regio cordi nostro, ut prope Castrum ipsium, in Insula Danubii, Religioni satis congrua, Monasterium ad honorem gloriosae genitricis Dei et Virginis Mariae, in quo deo devotae virginis Regi Regum virginis filio famularumque, construi fecerimus – filiam nostram Dominam Margaretam – in ipso Conubio posuimus, Deo quod vivet et gloriosae Virginis servitumur. – (Mon. Vet. Bud. 15.cs.1.sz. és Pos.38.cs.2.sz. 1411. évi hit. ábrában) – Rupp Jakab: Buda-Pest és környékének helyrajzi története M.T.A. Pest, 1868. – 63. old.

²⁹ Rupp Jakab: Buda-Pest és környékének helyrajzi története M.T.A. Pest, 1868. – 64. old. (Act. Clariss. Poson.52.cs.1.sz. Erd. László kir. Megerősítő 1277. levele alatt.)

³⁰ DL 95333 - Kelt: 1421-00-00/ Kiadó: PÉTER PÁLOS RENDFÖNÖK - Régi jelzet: Q 252 / 88 - Fennmaradási forma: Eredeti pecsét: Alul

Regesztia: Budaszentlőrinc. Péter a pálosrend egyetemes perje prior (prior generatis) Modor-i Miklóst és feleségét felveszi a rend confraternitásába. Datum apud domum nostram benobiale de Sancto Laurentio supra Budam sitam - anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo primo. Eredeti. hátyán, alján ovális alakú pecsét nyomai. – Regesztia forrása: OL regesztia (Borsa)

Forrás: <http://www.arcanum.hu/mol/lpext.dll/dldf42/3/e/f81/1b110/1b18b?fn=document-frame.htm&f=templates&2.0>

letöltés: 2009-11-23

³¹ Gyöngyösi Gergely (1472-1545): Az első Remete Szent Pál rendjén lévő testvérek életrajzi (lat. ford.: pater Árva Vince, Csánád Béla, Csónka Ferenc)

³² Szerényi György Magyarország romlásáról c. munkájában közli Tatai Miklós káplán Verancsics Antalhoz frott levélét. Ebben a következőképpen számol be II. Lajos király haláláról:

„Lajos királyt... békésen vezették a Csele mocsárán át, s elvitték Szekszárd faluba, a plébános házába. Az éjszaka nagyon sötét volt és esős; két nagy mérföldre volt az a hely, ahonnan jöttek. A plébános szobája meleg volt, s ott Lajos királyt kivették az ércpáncéljából és sisakjából. Míg Lajos király fáradtan ült, hamar készítenek neki kis ennivalót, hogy már egyék. Mondta Tomori Pál: Egyék hamar királyi feléled, mert a törökök gyorsan utánnuk sietnek. – És Szepesi Györgyhoz szól: Nagyságod menjen szállására, én is hasonlóképpen az enyémre. Ne késlekedjétek, mindjárt lovagolnunk kell Buda felé. – Én kész vagyok – mondja György –, menjen csak tisztelendő uraságod a szállására, én bizony a királyt megvárom. Tomori Pál elcsúszott szállására szolgáncsokkal, lámpásokkal. Azután pedig György mondja Lajos királynak: Te táncos király! Te parázna király! Te igazságtalan király!

ly! Elvezették Magyarországot s a mi atyai jogunkat Lőrinc herceg összes birtokaira, aki leköltötte magát magtalanlásra, s így a mi atyánk is viszont neki. – Lajos király mondja: Nem az én akaratom, hanem a mánásoké és főpápoké. – Megragadta a királyt dühösen hajánál, s mindjárt jobb oldalába-három helyen beledöfött a három élf cseh karddal.” – (Kolozsvári Grandpierre Endre: A magyarok titkos története/Királyi kálváriák)

³³ 1529 szeptember 8-10. egy szemtanú leírása, miképp foglalta el a török Budát. In: MaZsOK VIII. dokumentum. 169-170. o. (Három évtől az esemény után tródon.)

³⁴ 1321. december 8. XXII. János pápa a veszprémi püspököt, a dómosi és ó-budai prépostságoknál Róbert Károly királytól tervezett egyesítése tárgyában, jelentésére hívja föl.

A te egyházmegyéhez tartozó óbudai Szent Péter parochialis egyház is, királyi székhelyen, a jelzett dómosi vár és káptalan szomszédságában, régebben a tatárok által földig leromboltatott és bár ebben az isztentisztelet nem szűnt meg, a Szent Péter káptalan – annak szegénysége és épületeinek romos állapota miatt – nem volt átépíthető, azért sem, mert a helyreállítás igen költséges lett volna.” (Monumenta Romana, 1899. 40. o. XLVII. Sz. fordította: Soós Imre)

Vagyis Óbuda 1321-ben királyi székhely, amely a dómosi vár és a prépostság szomszédságában volt található! – (Bradák Károly)

³⁵ Corvin Mátyás király 1469 után kiadmányozott levele: „Annak okért, mivel ez a város, a mi Budánk az egykori magyar királyok által láthatóan igen nagy igyekezettel lett kiépítve, ugyanakkor egy németül utalkodó és egymást követő elődök tuncyagsága miatt, akik sem adományával, sem más segédlemmel nem tudtak a városnak kedvezni, nem kevéske romokban áll. De nem kis gondot okoz a határook szűkössége, amelyekből annyi van, amennyit a falak magukba zárnak, azok fenntartására pedig, amelyek a falakon kívüli esnek, csekély mód van. Mi tehát a várost, amely a királyi méltóság székhelye és trónusa, királyságunk feje és – fiétünkén szerin – népünk üdvé, mivel e földben olyan orvosság rejtezik a betegek számára, amely az egzségességeknek is enyhét ad, az egyéb adományok között, melyekkel ezt romjaiból feltámasztjuk, elsőként földdelkel ajándékozzuk meg. Sassának hívják ezt a földet vagy pusztát – ez Pilis vármegyében fekszik és ahol mostanig fennmaradt egy kőtemplom –, melyet művelt és műveletlen szántófölddelkel, ugyanakkor földkel, mint amikor visegrádi várhoz tartozott, ugyanattól a vártól elválasztva ehez a mi Buda városunkhoz kapcsolunk. – (Rupp Jakab: Buda-Pest helyrajzi története / Pest 1868. 211. old. Lévo latin szövegfől oklevél részlet magyar nyelvével fordítás)

³⁶ Magyar Eszter: A pálos-rend pilismaróti uradalmának újjászervezése a török hódoltság után (tanulmány) – Varia Paulina Pálos rendtörténeti tanulmányok I. kötet. 1994.

Szt. Margit feltételezett sírja